

УДК 327(470)7

Багінський В. В., Соломій О. А.

ЄВРАЗІЙСТВО ТА НЕОЄВРАЗІЙСТВО ЯК «ВТОРИННІ ІДЕОЛОГІЇ»

Досліджуються ідейні засади євразійства та неоевразійства, для характеристики яких застосовано поняття «вторинні ідеології».

Дехто з російських інтелектуалів вбачає своє завдання в розробці нової ідеології, яка б уможливила консервацію політичними та економічними засобами «пострадянського простору», а згодом - повернення до стану, що існував перед періодом «пост...». На втіху і новітніх націонал-більшовиків, і комуністів-ортодоксів цю місію, раніше виконувану дискредитованою комуністичною ідеологією, обережно, але дедалі більш упевнено переймає на себе осучаснене євразійство.

Розробка євразійської ідеології у її «класичному вигляді» (20-ті роки минулого століття), як і у вигляді його сучасної версії (неоевразійство), що заявила про себе на початку 90-х років, збігається з періодами криз і невизначеності російської державності, які супроводжувалися утворенням світоглядного та ідейного вакууму. В обох випадках саме історичне тло немовби «сублімувало» євразійську ідею - 20-ті роки характеризувалися перерозподілом сил в Європі, нині ж стимулом для неї постає глобалізація. Якщо до геополітичних викликів додати болісний для сучасної Росії виклик модернізації, стане зрозуміло, що ідеологія євразійства своєю настановою «мислити простором» коригує з європейською актуалізацією «геополітичного мислення» і водночас намагається вирішити проблему внутрішньої усталеності, яка постає як дилема: чи допустити до власного соціального простору дозовану міру модернізаційних імпульсів, чи цілковито їх блокувати.

Євразійство було ідеологією, в основі якої лежав практично-політичний інтерес - вона проголошує ціннісно-практичні настанови й цілі і водночас є артикуляцією болючих точок росій-

ської «державної ідеї». Ось чому конотаціями властивого їй «просторового мислення» нині і в часи становлення євразійської ідеології постають такі поняття, як «велика і неподільна Росія», «імперія», «євразійський світ», «єдиний євразійський простір», «континент».

Фундатори євразійської ідеології, до числа яких належать такі визначні мислителі, як філолог і філософ князь М. Трубецькой, географ і економіст П. Савицький, публіцист і філософ П. Сувчинський, правознавець М. Алексеев, богослов Г. Флоровський, історики Л. Карсавін, Г. Вернадський і М. Шахматов, прагнули осмислити різноманітні проблеми «духу й буття», створити своєрідну філософію російської історії, застосувати до її вивчення методологію цивілізаційного і культурно-типологічного аналізу.

Провідна ідея євразійства полягає в проголошенні Росії особливим світом, якому відповідає назва «Євразія». Запозичена з географічної термінології, ця назва сприймалася критиками євразійства як блюзнірство, однак його прихильники вірили, що вона містить символічний, сакральний і доленосно-онтологічний смисл. На їхню думку, вона уможливлювала виправлення хибного історичного шляху і «повернення» долі Росії у її природне русло. Перейменувавши Росію на Євразію, євразійці одразу ставили і її історію, і більшовизм в один - чужий Євразії - ряд. Штучне ім'я «Євразія», буцімто не заплямоване «європейським впливом», - міфологема, з якої виростає ідеологія євразійства. Лише під впливом міфологеми можна припустити, що в історії Росії відсутній європоцентричний вектор, лише невгамовний ентузіазм революційної свідомості здатний сподіватися на «прищеплення» нового

імені, попри вкорінену історичну й культурну ідентичність¹.

Наполягаючи на відмінності Євразії від європейської й азійської культур, на статусі Євразії як особливого цивілізаційного утворення, євразійці насправді негативно ставилися тільки до намагань наблизити Росію до західної культури й цивілізації. Якщо вони й були в чомусь послідовними, то це критичний пафос їхніх виступів проти європейської культури. «Ми маємо звикнути до думки, - писав М. Трубецької, - що романо-германський світ зі своєю культурою - наш злісний ворог» [75: 7]. Заперечувалася сама можливість розглядати європейську цивілізацію як щось універсальне, оскільки вона, на переконання євразійців, є історично та етнічно обмеженою, романо-германською за своєю сутністю. Наголошуючи на цій тезі, П. Савицький прогнозував переміщення культурних «осередків» у межах Євразії у бік Сходу [75: 129].

Своє понадзавдання ідеологи євразійства вбачали в поширенні в свідомості інтелігенції, а в перспективі - суспільства в цілому, ідеї відмови від європоцентризму, в запереченні європейського впливу на Росію, що є передумовою нової національної самосвідомості. А для цього треба було «відкоригувати» як історичну пам'ять, так і саму історію.

Ідеологи євразійства не лише доводили наявність у російському характері й культурі азійського («туранського») елементу, а й відстоювали його як провідний державоутворюючий принцип. «Без "татарщини" не було б Росії, - писав П. Савицький. - Немає нічого більш помилкового і водночас хибного, ніж захоплення культурним розвитком дотатарської "Київської Русі", нібито знищеної і обкраденої татарською навалою. ... Росія - спадкоємниця Великих Ханів, продовжувач справи Чингіза й Тимура, об'єднувач Азії» [75: 251]. Отож євразійці по-новому, відповідно до властивої їм історичної монолітності, інтерпретували татаро-монгольський період історії Росії, який традиційно оцінювався як цивілізаційна катастрофа і жертва заради Європи.

На думку М. Трубецького, туранська ментальність є основою російського державотворення. «Абсолютно зрозуміло, - писав він, - що для правильної національної самосвідомості... росіянам... треба врахувати наявність у нас туранського елементу... Туранська психіка закріплює в нації культурну стійку силу, затверджує культурно-історичну спадкоємність і створює умови

економії національних сил... Беззаперечне підпорядкування є основа туранської державності» [75: 5]. Відтак євразійці ставили свою крапку в тривалій дискусії між «слов'янофілами» та «західниками» щодо наслідків реформ Петра I. Європеїзація видалась занадто поверховою, сформувавши почуття меншовартості порівняно з країнами Заходу, які зі свого ізольованого світу скептично посміхаються в бік «азіатчини». Тому, наголошували євразійці, на європейський ізоляціонізм треба відповісти своїм - євразійським - ізоляціонізмом. Проте така, «викроена» під детермінанту азійського, монгольського впливу, історія Росії не тільки заперечує реальну еволюцію свідомості й культури цієї країни, а й ставить під сумнів центральну тезу євразійської ідеології. Адже «серединність», на якій наполягали євразійці, насправді виявляється перекритою азійським началом.

Щира віра у велике призначення Росії приводила євразійців у періоди занепаду держави до піднесення провіденціалістських ідей. Відповідно до їхніх переконань виходило, що Золота Орда «запліднила», відродила Московське царство. «Велике щастя Русі в тому, - писав П. Савицький, - що в ту мить, коли вона мала занепасти, вона дісталася татарам, а не комусь іншому» [75: 63]. Отож сучасна криза Росії від перебування під більшовицьким (європейським) ярмом має завершитись її новим відродженням. А одним з найважливіших чинників цього і є ідеологія євразійства, як така, що «відповідає» за автентичну російську державність.

Таким, що відповідає засадам євразійської ідеології, виглядає і сформульований її представниками теократичний принцип. «Православне азійство» - таку категоричну оцінку «євразійському православ'ю» дав М. Бердяєв. «Чингізхану вони явно надають перевагу порівняно зі святим Володимиром» [7: 108-109]. Така характеристика могла виглядати абсурдною, якби ідеологи євразійства не робили з католицизму непримиренного ворога, визначаючи «латинство» як ересь, що породила, на їхню думку, і Просвітництво, і лібералізм, і комунізм. Усе ж православ'я в євразійській ідеології проголошувалося єдиним і непогрішимим втіленням християнства, осередком не тільки російської, а й усієї євразійської культури. Всі інші вірування оцінювалися відповідно до того, як вони ставляться до православ'я. «Поганство є потенційне Православ'я... Не будучи свідомо-наполегливим зреченням Православ'я, поганство швидше і краще піддається

¹ Й. Бродський відрсагував на називання Росії «Євразією» іронічним нсологізмом-«псрєвєртнєм» - «Азіопа».

закликам Православ'я, аніж західно-християнський світ» [4: 19]². Відтак православ'я в ідеології євразійців, всупереч його канонам, поставало моністичною ідеологією етатизму, що заперечує не лише духовну свободу, а й свободу самої церкви.

Своєрідно, порівняно з іншими емігрантськими течіями, євразійці ставилися до більшовицької революції. Вони рішуче відкидали всі сподівання на реставрацію старих порядків, як абсолютно безпідставні. На їхню думку, треба прийняти результати революції як геополітичний факт, який неможливо усунути, і ставитися до більшовицького уряду Росії як до історичного факту. Не поділяючи комуністичних ідей (розглядаючи їх «здійснення» в Росії як закономірний результат більш ніж двохсотрічної насильницької європеїзації країни), євразійці пропонували бачити в революції, що відбулася, не тільки спокусу європейським комунізмом, але й часткове здійснення месіанського покликання Росії. Вони вважали цілком можливим використання досягнень радянської влади. їхня програма дій заперечувала насильницький перехід до пост-більшовицького періоду (настанова була на еволюцію нового ладу і швидку ерозію його доктрини), передбачала використання Рад як нової форми державності. Така позиція євразійців призвела до звинувачень на їхню адресу у прокомуністичних настроях.

На відміну від більшості російських емігрантів, що сприйняли більшовицьку революцію як катастрофу, ідеологи євразійства вбачали в трагедії революції і громадянської війни глибинний історичний смисл. їм здавалося, що нечувані випробування, які випали на долю Росії, роблять її вищою, ніж Західна Європа. Уроки світової війни минули даремно - європейцям вдалося швидко «залатати» старий світ. І тільки у російській революції трагедія війни отримала своє завершення. Подвійна катастрофа - війна і революція - піднесла росіян на новий, вищий ступінь історичної свідомості. Це має викликати у викинутих на чужину противників більшовизму відчуття переваги щодо тих, хто надав їм притулок.

Ідею переваги тієї чи іншої культури над іншою євразійці теж вважали «здобутком» європейської культури. Запозичена з Стародавнього Риму, ця ідея, «бич людського роду», на початку ХХ сторіччя стає, на думку євразійців, головною причиною криз і воєн. Понад те, самовпевненість, що ґрунтується на ідеї переваги, поши-

рюється, неначе лихо, на неєвропейські народи, освічені верстви яких почали оцінювати свої самобутні культури за європейськими зразками, що призвело до формування в них відчуття меншовартості [15: 18]. Усвідомлення власної відсталості спонукає неєвропейські народи до «перестрибування» через неодмінні з точки зору «прогресу» ступені розвитку, що, в свою чергу, спричиняє і витрати сил, і ще більше відчуження від власних традицій. Очевидно, що коло цих трансформацій і породжених ними проблем не розімкнене й досі. Варто лише назвати поширені концепти «наздоганяючої цивілізації» чи «наздоганяючої модернізації», які «вбивають» суспільства, що перебувають у положенні аутсайдерів світового розвитку.

Некритичне захоплення Європою з ХVІІІ сторіччя перетворює «державу на антинаціональну й антинародну...», переконував М. Трубецької у статті «Ми та інші». Через це «низи продовжують жити уламками культури, яка свого часу слугувала щаблем, фундаментом місцевої національної культури, а верхи живуть верхніми щаблями іншої, іноземної, романо-германської культури, а в проміжку - між низами та верхами - розміщується прошарок людей без усякої культури, які відокремилися від низів і не пристали до верхів...» [75: 20]. Ці та інші міркування М. Трубецького, екстрапольовані на сьогодні, мають радикально антиглобалістське значення. На його думку, такі поняття, як «загальнолюдська цивілізація» та «загальнолюдська культура», є хибними, містять прихований егоцентризм романо-германців. На його думку, завданням неромано-германських народів є подолання власного егоцентризму і омани «загальнолюдської цивілізації», намагання бути «справжнім європейцем».

Ідеологія євразійства була своєрідною відповіддю на виклики, породжені протистоянням «панславизму» та «пангерманізму», страхіттями Першої світової війни, викликані ними радикалізації національного мислення, більшовицьким «інтернаціональним проектом». Ця відповідь мала ознаки і романтизму, і утопізму, але незаперечним є гуманістичний та пацифістський дух перших євразійців. їм не судилося зазнати розчарувань практичного втілення своєї ідеології. Інші люди з іншою ідеологією стояли тоді біля керма російської держави. Але і євразійці, і більшовики мали спільну рису: вони однаково вірили в те, що незабаром їхні ідеї будуть практично втілені в життя. Вочевидь, непохитна впевненість

² За останні роки вийшло друком декілька антологій засновників євразійства. Див.: [8: 10].

у можливості втілення своєї «найкращої ідеї» належить до числа «вічних помилок», що на них хибують носії вічних істин.

Із переконання, що комуністична ідеологія, як плід чужої культури, є нежиттєздатною в Росії і вже перебуває в стані занепаду, євразійці виводять необхідність заміни її новою системою ідей, які б стали порятунком революції. В праці «Про ідею-правительську ідеократичної держави» М. Трубецької писав: «Хибній, сатанинській і злобливій, але величній ідеї комунізму треба протиставити нову ідею, сумірну їй за світовим розмахом, широтою та охопленням, - треба знайти і протиставити їй нову "ідею-правительську"» [75: 637].

Ця ідея має стати реальною силою, «повинна замінити нам державу, осередок і вождя, до того часу, поки наша держава, осередок і вождь не будуть насправді створеними, зробленими ідеєю». В суто практичній площині ця ідея має закріпитися створенням «нової партії», особливістю якої є те, що вона єдина і тільки одна править, виключаючи будь-яку багатопартійність. Це вже не партія в традиційному розумінні, а якийсь «державно-ідеологічний союз», «ідеологічно-політична ліга» євразійської еліти. Вступити до неї можна лише шляхом спеціального відбору. У цьому зв'язку напівмістичний проект Л. Карсавіна зі створення «симфонічної народної особистості» передбачає, що у вільному, природному, соціально диференційованому розвитку неминує виникає й виокремлюється своєрідна «соборна особистість» другого ступеня - «правлячий прошарок», з якого, в свою чергу, виокремлюється «серцевина», або «живий стрижень» - єдина правляча партія. Утверджуючи свою думку і свою волю, вона виявляє тим самим «несвідому, стихійну, але тверду загальнонародну волю», яку згодом уже у вигляді «сформованого народного світосприйняття» повертає народові [5: 91-180].

Виглядає не випадковим, що ці ідеї євразійців збігалися з ідеологічним арсеналом більшовиків. Адже в обох випадках методологічну засаду світогляду становили однолінійний соціальний детермінізм та віра в «залізну» закономірність історичного процесу. Самі євразійці не заперечували своєї ідейної спорідненості ні з більшовиками, ні навіть з італійськими фашистами. У вже згаданому колективному маніфесті євразійства фашизм оцінено позитивно, як спробу створити протипагу парламентсько-демокра-

тичній системі. Фашистська революція, вважав М. Трубецької, за своїм історичним значенням поступається тільки більшовицькій революції в Росії. На його думку, радянська та італійська держави відповідають духові часу, натомість демократичні держави - це релікт ліберально-позитивістської епохи, що відійшла в минуле.

Євразійці були прямими провісниками тоталітаризму. Тоталітарні інтенції євразійців зокрема проявляються в тому, яку велику роль в житті держави вони відводили ідеології. В умовах нової історичної доби тільки великі ідеї, охоплюючи всі сфери життя, виведуть світ із сучасної кризи. Ці ідеї втілюються в нову форму влади, яку євразійці назвали ідеократією.³ Євразійський ідеал - це своєрідна ідеологічна монополія, що забезпечує духовну єдність і згуртованість суспільства, але тільки за умови етатистського обмеження духовної свободи, різномудства, творчості, індивідуалізму. Через це ідеократію, про яку мріяли євразійці (і яка цілеспрямовано створювалася в СРСР), вони протиставляли демократичному правлінню. На думку євразійців, демократія - це лад, за якого правлячий прошарок відбирають за ознакою популярності серед населення, при цьому основною політичною формою відбору виступають вибори, а економічною - конкуренція. Ідеократія - це такий лад, в якому правлячий прошарок вирізняють за ознакою відданості одній загальній ідеї-правительці. Демократична держава не має своїх власних переконань (оскільки правлячий прошарок складається з представників різних партій), не може сама керувати культурою та економічним життям населення, натомість намагається якомога менше втручатися в це життя («свобода торгівлі, друку, мистецтва» тощо). Навпаки, ідеократична держава має свою систему переконань, свою ідею-правительську, і саме тому має активно організовувати всі сторони життя й керувати ними.

Ця ідея-правительська має бути такою, щоб заради неї варто було жертвувати собою і така жертва сприймалася усіма як морально цінний вчинок. А морально цінним є лише той вчинок, мотивація якого вільна від егоїзму. Національне або класове - це розширені форми егоїзму. Поняття ж «людство» не може слугувати стимулом моральної поведінки, бо надто абстрактне. Лишається тільки те, що євразійці називають «особливим світом» - сукупність народів, які населяють господарський самодостатній «місцерозвиток»

³ Зараз термін «ідсократія» присутній майже в усіх політологічних словниках. У 20-ті ж роки минулого століття, коли його запровадили євразійці, він майже не вживався.

і пов'язані один з одним не расою, а спільністю історичної долі, «спільною роботою над створенням тієї самої культури або тієї самої держави». «Особливий світ» - не безлике поняття, бо має індивідуальні характеристики, особливі риси. Водночас служіння «особливому світу» призводить до придушення націоналістичного або класового егоїзму, оскільки «особливий світ» - це багатоплемінне ціле, неоднорідне в соціальному розумінні, зв'язок між його членами підтримується не корисливими класовими інтересами і не кровною спорідненістю, а приналежністю до загальної культурної традиції. Отже, ідея-правителька ідеальної ідеократичної держави може бути лише вираженням прагнення до блага такого «особливого світу».

Вочевидь, усі головні поняття ідеології євразійства - «Росія-Євразія», «місцерозвиток», «особливий культурний світ», «ідеократія» - збігаються за своїм змістом. Спроби встановити «справжню ідеократію» частково лишилися на папері, на відміну від «несправжніх ідеократій» (комуністичної, фашистської, нацистської), що поодиноці «доконструювали» себе до інституційно оформлених, пекельних «особливих соціально-культурних світів».

Ідеологія євразійства не мала численних прихильників навіть у середовищі російської пореволюційної еміграції. Її можна визначити як різновид «вторинної ідеології», оскільки вона не мала скільки-небудь значної соціальної бази і сформувалася як ідеологічний конструкт невеликої групи російських інтелектуалів-емігрантів, була своєрідною відповіддю на зовнішній виклик, а саме більшовицьку революцію і створення СРСР.

На початку останнього десятиліття ХХ століття, коли так несподівано легко зруйнувалися радянська система та її ідеологія, в Росії відроджується інтерес до євразійської доктрини. Піонерами у цій справі були історики політичних учень, які отримали можливість вивчати раніше недоступні праці російських емігрантів. За цим - спочатку суто науковим - інтересом ніхто не міг передбачити пробудження цікавості до євразійства у частини російського суспільства й розробки на його основі нової, неоевразійської ідеології [3]⁴. На нашу думку, швидка реанімація євразійства і поширення неоевразійства, оформлення його прихильників у політичний рух, а потім у політичну партію, міжнародний рух, організацію з потужним інформаційним ресурсом не мали б шансів здійснитися без допомоги з боку російської влади.

Неоевразійців з їх попередниками об'єднує те, що усі вони є прихильниками культурного партикуляризму й радикальними противниками ідеї універсалізму. Як вважали «староевразійці», універсалізм - це винахід західноєвропейців («романо-германців»), за яким криється прагнення західної цивілізації панувати над іншими цивілізаціями і світом у цілому. В унісон з цими словами звучать застереження неоевразійців: сучасні теорії глобалізації, ідея «нового світового порядку» камуфлюють зазіхання західної, передовсім американської, еліти на світове панування. Якщо для євразійців антагоністом був Захід на чолі з романо-германцями, то у неоевразійців образ ворога асоціюється з англосаксонськими державами, морськими за своїм розташуванням, через що вони (за геополітичною логікою) мають інтереси, діаметрально протилежні інтересам континентальних держав. З часом О. Дугін розвинув ці ідеї в книзі «Основи геополітики. Геополітичне майбутнє Росії» (1999), надасть їм вигляду «головного закону геополітики», що виражає фундаментальний дуалізм географічного устрою планети - протиставлення «телурократії» (сухопутної могутності) та «таласократії» (морської могутності).

«Телурократія» пов'язана з фіксованістю простору і стійкістю його якісних характеристик. На цивілізаційному рівні це втілюється в осілості, консерватизмі, суворих юридичних нормативах, яким підпорядковані великі об'єднання людей - роди, племена, держави, імперії. Твердість суші культурно втілюється в твердості етики та стійкості соціальних традицій. Сухопутним народам чужі індивідуалізм і дух підприємництва. їм властиві колективізм та ієрархічність [2: 23-35]. За О. Дугіним, відповідно до законів інверсії, протилежні цінності й настанови опиняються на боці «таласократії».

Методологічною основою неоевразійства є геополітика, категорична вимога якої - «мислити простором». Для євразійського континенту це означає тільки один варіант майбутнього - «єдність за всяку ціну» або «євразійський імператив» (О. Дугін). Обґрунтування цієї мети містить три «анти»: антипросвітництво, антиатлантизм і антиглобалізм. Метою «внутрішньої політики» при цьому постає стратегічна інтеграція, а саме відтворення на основі СНД Євразійського Союзу - аналога СРСР на новій ідейній, економічній і адміністративній основі.

Не схвалюючи «нав'язуваного Заходом» універсалізму, неоевразійство, як і євразійство,

⁴ Одна з перших конференцій, присвячених історії євразійства, відбулася в 1991 році.

наполягає на запереченні ліберально-демократичних цінностей. Євразійці виступали за сильну державу і тому вважали ліберальну владу «м'якотілою», пасивною, що не відповідає часові, є своєрідним реліктом. Через це прояви толерантності західних демократій до конкуруючих ідеологій вони розцінювали як вияв їхньої слабкості. З точки зору євразійців, сильна держава не повинна допускати існування опозиції до влади. Багатопартійність вони також відкидали, бо окремі партії не здатні врахувати інтереси цілого суспільства.

Неоевразійство так само критично налаштоване до західного індивідуалізму та егоїзму, відкидаючи як політичний, так і економічний лібералізм. Однак прибічники сучасної версії євразійства розглядають лібералізм не як такий, що зазнав поразки, а як «переможця» в історії. На їхню думку, лібералізм - це «хрестовий похід» проти «євразійської цивілізації», найбільш послідовна, агресивна й радикальна форма європейського нігілізму, втілення духу антитрадиціоналізму, цинізму і скептицизму. Через те, що лібералізм, на думку ідеологів неоевразійства, руйнує будь-яку духовну, історичну і культурну безперервність, він є «ворогом усього людського роду».

Войовничість адептів неоевразійства сягає неприхованого прославлення війни й насильства, як це робили послідовники консервативної революції у Веймарі. Останні вважали методологічно й практично прийнятним застосування критеріїв політичного, запропонованих К. Шміттом, головним серед яких вважалось протиставлення «друг»-«ворог». До числа ворогів неоевразійці зараховують тих, хто виступає за встановлення «відкритого суспільства» і поділяє ідеї європейського універсалізму. Натомість до розряду «друзів» зачислять тих, хто постає супротивником «ворогів».

Страхітливу максиму боротьби «до переможного кінця» неоевразійці відстоюють уже понад десять років. «Дві позиції, що не зводяться одна до одної, два всеосяжні суперсвітогляди, два взаємовиключні проекти майбутнього людства. Між ними - тільки ворожнеча, ненависть, жорстока боротьба за правилами і без правил на знищення, до останньої краплини крові. Між ними гори трупів... Хто з нас підсумує історію? Вони чи ми?... Це вирішить війна, «батько речей» [6: 38]. Заманливо ставитися до цих ідей як до таких, що є надміру радикальними, отже, непривабливими для широких верств. Однак те,

що неоевразійство не лише маніфестує свої ідеї, а й намагається дедалі активніше впливати на російську політику й залучати до своїх лав прибічників «антиатлантизму» різних країн світу, слід розглядати як застереження й виклик. Загроза від поширення ідей неоевразійства може наростати через те, що останнім часом його представники намагаються оновити й розширити свою соціальну базу, вийти за рамки націонал-патріотичних та військових кіл. Показовим у цьому аспекті є створення в лютому 2005 р. «Євразійського союзу молоді», що означало цілеспрямоване прищеплення ідей неоевразійства поколінню, в якого відсутній «імунітет» від тоталітаризму⁵.

Підсумовуючи, зазначимо, що методологічно ідеології євразійства і неоевразійства є мисленням через категорію простору, редукцією розуміння суспільного життя до географічного детермінізму. Вторинність цих ідеологій виходить, зокрема, з того, що глобалізація «переформатує» просторово-часову мапу соціумів і світу загалом. Просторові кордони держав, націй, регіональних спільнот втрачають своє жорстке значення і можуть мислитися лише виходячи з глобального контексту «надпросторових» людських комунікацій.

Ідеократична держава для євразійців - це держава, в якій ідеологія активно втручається в усі сфери суспільного та індивідуального життя. Тому «ідея-правителька» оголошується вищою цінністю, якій підпорядковане все інше. По суті, євразійці обстоювали ідею тоталітарної державності, яка на той час активно втілювалася в життя в СРСР та Італії.

Євразійство не було успішним ані в середовищі російських емігрантів, ані в Радянському Союзі. Неоевразійство має дуже мало адептів у сучасній Росії, хоча додаткового «підживлення» йому надає те, що воно розвивається на тлі глобалізаційних процесів і намагається представити себе як його альтернатива. Неоевразійці тлумачать глобалізацію виключно як політичний та ідеологічний проект, ставлячись до нього вкрай негативно, в категоріях «друг»-«ворог». Однак глобалізація - це багатоаспектний процес, який має свої плюси й мінуси, є невизначеним і спонтанним. Тональність неоевразійського світосприйняття обумовлюється неможливістю сучасної Росії «вписатися» в глобальні «ритми» сьогодення.

Євразійство й неоевразійство мають бути визначені як «вторинні ідеології», бо вони виникли і сформувалися як відповіді на зовнішні виклики.

⁵ Щодо інших політико-прикладних аспектів неоевразійства див., зокрема, статтю Р. Рукомеди [16: 26-31].

Євразійство - як відповідь на створення СРСР, а неоевразійство - як відповідь на його розпад. Виходить, що ці дві ідеології виступають своєрідними «оборонними проектами», які прагнуть

видати себе за наступальні доктрини. Їхнім спільним недоліком є відсутність рефлексії всередину Росії, особливо сучасної.

1. Бердяев Н. И. Евразийцы. «Путь» № 1. Сентябрь 1925 // Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1 (1-VI).- М., 1992.-752 с.
2. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством.- Изд. 3-е, дополи.- М., 1999.- 928 с.
3. Евразийская идея: вчера, сегодня, завтра (Из материалов конференции, состоявшейся в Комиссии СССР по делам ЮНЕСКО) // Иностранная литература.- 1991.- № 12.-226 с.
4. Евразийство (Опыт систематического изложения).- Париж, 1926.-78 с.
5. Карсавин Л. П. Симфоническая личность // Карсавин Л. П. Религиозно-философские сочинения. Т. 1.- М., 1992.-326 с.
6. Люкс Л. «Третий путь», или Назад в Третий рейх? // Вопросы философии.- 2000- № 5.- С. 33-44.
7. Мир России - Евразия: Антология.- М., 1995.- 399 с.
8. Основы евразийства: Антология.- М., 2002.- 800 с.
9. Рукомеда Р. М. Евразийська доктрина: методологічні засади // Наукові записки НаУКМА. Т. 21. Політичні науки.-2003.- С. 26-31.
10. Русский узел евразийства. Восток в русской мысли. Сборник трудов евразийцев.- М., 1997.- 525 с.
11. Савицкий П. Н. Континент Евразия.- М., 1997.-464 с.
12. Савицкий П. Н. Степь и оседлость // Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн.- М., 1993.- С.123-135.
13. Трубецкой Н. С. Европа и человечество.- София, 1920.- 82 с.
14. Трубецкой Н. С. Мы и другие // Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн.- М., 1993.- С.77-96.
15. Трубецкой Н. С. Об идее-правительнице идеократического государства // Основы евразийства.- М., 2002.- С. 637-654.

V. Baginskiy, O. Solomin

**EVRAZIJSŤVO AND NEOEVRAZIJSŤVO
(EURASIAN AND NEOEUROASIAN DOCTRINES)
AS «SECONDARY IDEOLOGIES»**

In clause are investigated ideological bases evrazijsŤva and neoevrazijsŤva (Eurasian and Neoeuroasian doctrines) for which characteristic the concept «secondary ideologies» is used.